

AMPLIACIÓNS E ACOTACIÓNS SOBRE FAUNA E FLORA GALEGAS EN PERIGO DE EXTINCIÓN OU SIMPLEMENTE RARA

Xosé Luis Vilar Hermidas

No libro **A Natureza ameazada**, editado pola Comisión do Patrimonio Ecolóxico do Consello da Cultura Galega e no que participan diversos autores, oferece-se unha ampla panorámica das especies animais e vexetais que hoxe están en perigo de extinción iminente no noso país.

Ao noso entender, o libro queda-se curto na enumeración de especies, o que se reconece no mesmo. Nós trataremos de ampliar este mostrario, ademais de falar dalgunha especie rara na Galiza e dar algun novo dado sobre os animais e plantas que se citan, ampliando a información con outros lugares onde foron avistadas as especies nomeadas nesta obra.

Flora e vexetación

Fala de diversas algas mariñas (23) e de diferente flora, entre a que destacan uns 7 fentos (terrestres e acuáticos) e varias árbores mui nosas, onte espalladas pola Galiza e hoxe reducidas a escasas exemplares, que mañá xa non existirán; está así, por exemplo, o teixo (**Taxus bacata**).

Sabemos que en Galiza hai un dos teixedais máis importantes de Europa, na Pena Trevinca, na parroquia de Casaio, formado por meio centenar de exemplares e ao que podemos acceder só despois de un longo paseo a pé entre altas montañas. Existen teixos tamén na famosa e caureliana Devesa de Rogueira. Temos comprobado un importante número, salpicando unha aldea ancaresa de pallozas, a cinco km. do Piornedo, ameazados non só polo lume, senón tamén por un negocio turístico que produce diversos souvenirs feitos con esta madeira. Esta árbore ou arbusto, polo seu porte, é mui cultivada en parques e xardíns das nosas cidades: existe un centenário na mesma entrada do Piornedo e un fermosísimo exemplar no Pazo de Oca.

Cita-se tamen nesta obra outra árbore mítica na Galiza: a faia (**Fagus sylvatica**), que, debido á súa preferéncia de invernos frios e altas humidades, resulta

escasa no noso país, atopando-se só en lugares altos do Courel, onde observamos montes cubertos só por esta especie e outros onde aparece misturada con teixos, carballos, capudres, etc...; no Cebreiro, onde se encontra o monte máis importante de faias de Galiza, o

de Fontefermosa; e en Triacastela. No **Guia das árbores de Galicia**, da colección "Montes e Fontes", citanse exemplares de faia no antigo Xardin botánico de Santiago, no Monte Alaoia e nos parques de Castrelos, en Vigo, e Méndez Núñez, na Coruña.

Fai-se mención tamén doutras árbores caducifolias, como catro especies de **Quercus**, entre as que destacamos a sobreira (**Quercus suber**), árbore de tipo mediterráneo, cuxa cortiza é empregada como corcho para facer trobos, tapóns, etc... Extende-se polas zonas das Rias baixas e ao longo do río Sil. Na Merza, a 12 km de Silleda, está o bosque máis importante. No

Rial, no concello de Vilanova de Arousa, vimos bastantes exemplares, aínda que ameazados pola excesiva urbanización do entorno. Tamén temos observado grandes cantidades nos concellos ouresáns de Cortegada e Gome-sende.

Cita-se tamén nesta obra algunhas plantas, entre elas quizá a máis rechamante sexa a camariña (**Corema album**), planta máis ben dunar ou de areas costeiras, antes mui abondosa e que deu nome a muitas das nosas vilas: Camariñas, Póvoa do Caramiñal, e da que hoxe só fican algúns exemplares nas praias de Camariñas, de Cabo Vilán e na nudista das Illas Cies, onde hai un cartel indicando a súa presenza. Aínda que parece increíble hoxe non ficarán en todo o noso país máis que un cento de exemplares.

Pola contra, non se fai mención nesta obra doutras árbores que, si xa eran mui raras no noso país, hoxe están perigosamente ameazadas:

- O erbedo (**Arbustus unedo**), especie de natureza mediterránea que abonda en Merza e a carón de ríos como o Eume e o Mandeo. Podemos observá-la en parques como o da Coruña.
- O acibro (**Ilex aquifolium**), especie que, apesar de estar protexida e ser abundante, está seriamente ameazada pola mania navideña de utilizá-la como adorno, o que xa ten levado a súa desaparición en moitos bosques.
- A xenebreira (**Juniperus comunis**), frecuente nas zonas altas dos Ancares e Pena Trevinca; e a arandeira (**Vaccinium myrtillus**), que se pode observar en Mustallar, nos Ancares, onde se fai un excelente aguardente, así como en Pena Trevinca.
- Nota-se a ausencia de árbores frutais de todo tipo, de procedencia autóctona, que se cultivaban intensamente nas hortas do país e hoxe apenas se plantan.

Invertebrados

Citan-se 20 invertebrados mariños en perigo de extincións, entre os que se inclúen corais, caramusos e cangrexos.

No capítulo de "*Insectos*" menciónan-se 26, deles nove volvoretas. Chama-nos a atención o imponente escornabois ou vacaloura (**Lucanus cervus**), frecuentesísimo hai só uns anos nas aldeas de toda Galiza e hoxe xa casi non se vé en ningures. A causa desta extinción

parece residir en que se criaban nos troncos podres de árbores caducifolias, sobretudo os carballos; a merma destas, acarrearón a desaparición da especie, non só na Galiza, senón en toda Europa.

No capítulo de "*Peixes*" refíren-se a 16 especies, das que destacamos a desaparición da lamprea (**Petronyzum marina**), antes abundantísima e que hoxe só vive en determinadas zonas dos ríos de Padrón, Ponteceso ou ben no Miño, debido, entre outras, á pesca furtiva e á contaminación das augas, así como tamén do salmón (**Salmo salar**), agravada pola construción de grandes encoros sen escadas que permitan a súa subida a zonas de desove, o que fai que hoxe en todo o país só existan nove ríos considerados salmoneiros, e do reo (**Salmo trutta trutta**).

A anguía (**Anguilla anguilla**), posta en perigo pola pesca do meixón; algun cabaliño de mar (**Hippocampus**); e o peixe voador (**Cheilopogon heterurus**), son outras especies citadas.

Ademais poderíamos engadir aquí ao cóngrio (**Conger conger**), en rapidísima diminución, e outros exemplares raros como o peixe moco (**Myxime glutionsa**), tubarón anguía (**Chlamydoselachus anguineus**), tubarón branco (**Carcharodon carcharias**), peixe anxo (**Squatina squatina**), manta (**Mobula mobular**), bacalada (**Merlangius merlangus**), por poñer algun exemplo.

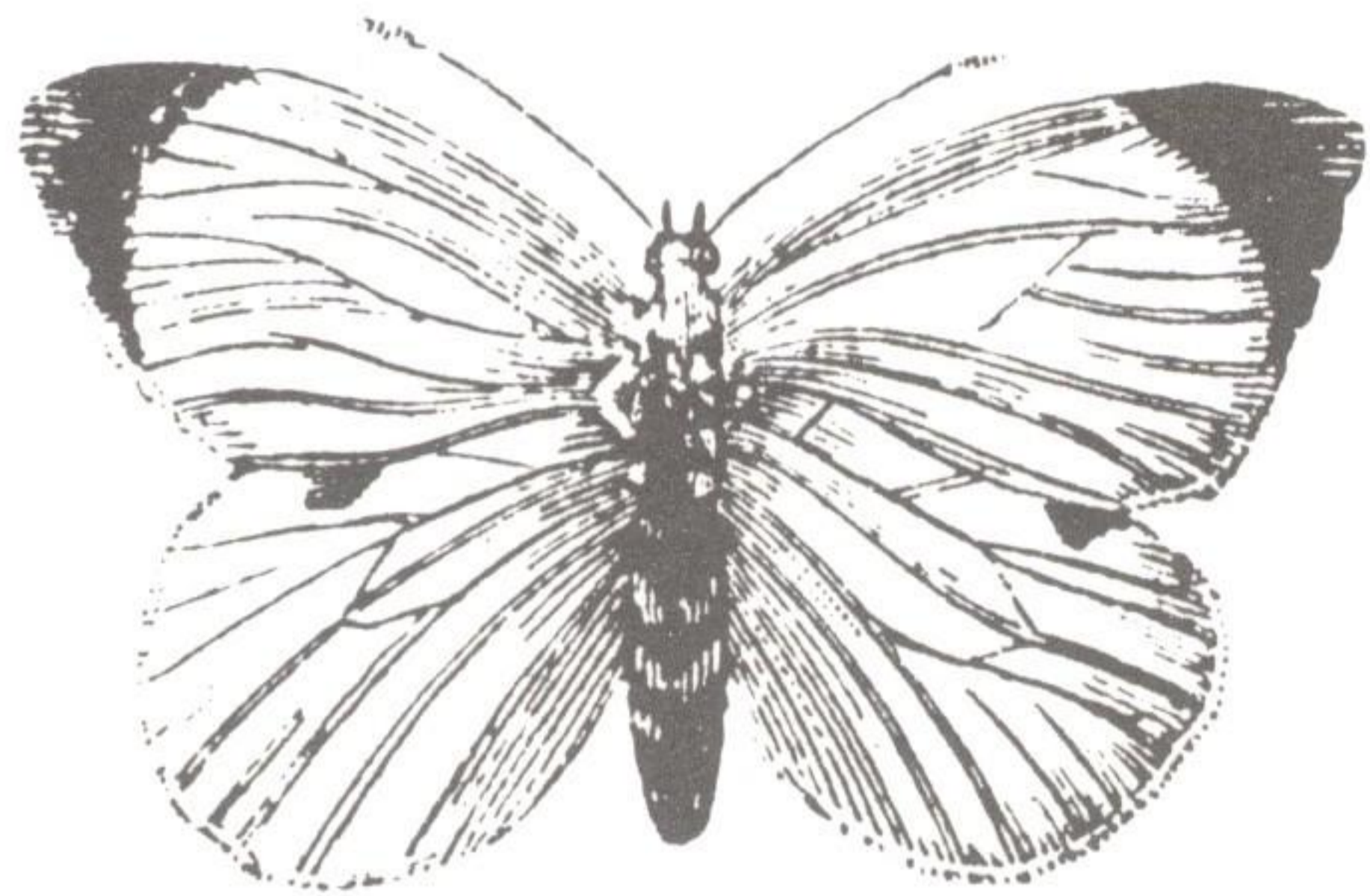
Vertebrados

Herpetos

Entre os vertebrados terrestres nomea-se cuarenta especies. Nos anfíbios destaca a salamántiga galega (**Chigliossa luissitanica**), que é o único representante actual do xénero **Chigliossa** e é un endemismo galego e do norte de Portugal, ou sexa, que en todo o mundo só se pode atopar aquí. É difícil de ver (nocturna, prefer os montes caducifolios) e está a punto de desaparecer no Baixo Miño, un dos escasos enclaves dos que dispón.

Outro anfíbio mencionado é o sapiño de esporas (**Pelobates cultripes**) que na Galiza está en zonas costeiras das Rias baixas, Gándaras de Budiño e restos da Lagoa de Antela.

Endebén, cremos que hai moitos outros anfíbios en perigo de extinción, entre eles o sapo das veigas (**Bufo bufo**), antes tan abondoso e hoxe desaparecido de

muitos lugares, debido á utilización de insecticidas e herbicidas nas nosas leiras, así como a súa consideración de "espécie non grata" ao ollo humano. O sapiño moetado (**Pelobates punctatus**) é moi escaso no noso país, dando-se citas del só na embocadura do Miño.

Nos reptis consideran-se catro especies en perigo de extinción, son: a víbora de Seoane ou víbora galega (**Vipera seoanei**), na subespecie cantábrica, que poboas as serras orientais do noso país; a lagartixa das brañas (**Lacerta vivipara**), no Xistral e Ancares; con escasos exemplares; o esgonzo dos cinco dedos (**Chalcides bedragai**), que habita nas Rias baixas, desde Carnota á Guarda, que non debe confundir-se co esgonzo de tres dedos, máis longo e abundante; e, naturalmente, nomea a tartaruga de auga (**Emys orbicularis**), presente nunhas poucas lagoas, como Corrubedo e Budiño, ou nos ríos Lerez, Miño e Sil, sendo unha das especies máis ameazadas da fauna galega, apesar do cal segue sen contar con protección legal.

Aparte destes poderían incorporarse a este mostrario outros reptis que sufriron un amplo proceso de devastación. Entre eles, o lagarto arnal (**Lacerta lepida**), o lagarto máis grande dos existentes no país, que hai poucos anos podía ver-se agatuñando por caisquer árbore ou atravesando algun carreiro. Endebén, algúns naturalistas afirman que nos montes queimados aumentou a súa presenza; a lagartixa rabona (**Psanmodromus algirus**), cunha presenza só documentada na zona Sul do país; e a víbora fuciñuda ou de latastes, que só se presenta na provincia de Ourense.

Aves

Encanto ás aves, son citadas vinte e catro, destacando, entre outras, á cigoña (**Ciconia ciconia**), que pode ver-se sobretudo na Límia (na lagoa de Antela), onde o ano pasado cáseque todos os areiros se xuntaron para recuperar lixeiramente esta importante lagoa, o que ten contribuído a que volvesen aí moitas aves, especialmente parrulos e algunha cigoña; no Barco de Valdeorras e na Lagoa de Cospeito. Como dato anecdótico sinalar que todos os anos aparecía por Sarria unha parella, pero a destrución do seu niño provocou a perda de tan entrañábel ave.

A garza pequena (**Ixobrychus minutus**), que só se viu aniñar na Lagoa de Cospeito en dúas ocasións, e de paso nas Gándaras de Budiño, na Lagoa de Antela, na

Terra Chá e inclusive na Lagoa de Traba.

Nas Gándaras de Budiño hai ademais algun parrulo case desaparecido, como a cerceta real (**Anas crecca**) e a cerceta cantadeira (**Anas querquedula**).

Nomea tamén o abutre branco (**Neophron percnopterus**), propio das zonas montañosas ouresanas, xa que provén da Cordilleira cantábrica, onde é máis abundosa. Podemos recordar como hai uns anos aínda se podía ver por Pena Trevinca, e incluso nos Ancares,

algun abutre leonado (**Gyps fulvus**). Actualmente, nun refuxio ancarés están intentando repovoar a zonas asturiana para continuar logo a galega.

A águia real (**Aquila chrysaetos**) garda escasas reservas en Ancares, Courel e Invernadoiro; a águia perdicera (**Hieratus fasciatus**), que pudo ser vista algunha vez, pero da que non hai dados precisos; a rapiña sapeira (**Circus aeruginosus**), mui rara, só vista na Lagoa de Antela e na de Cospeito; o falcón comun

(**Falco peregrinus**), do que percebimos a existencia dunha parella no Cabo Ortegal e algunha máis na zona de Pontevedra, tamén en Cospeito foi observado puntualmente; o buxarelo (**Falco neumani**), visto na zona mediterránea de Ourense.

Nas rapaces nocturnas destaca o bufo real (**Bubo bubo**), do que fica unha parella no Courel e poda que outra na zona de Arnoia; a curuxa das xunqueiras (**Asio flammeus**) pode considerar-se mui rara no país.

O urogallo ou pita dos montes (**Teatro urogallus**) fican unhas vinte e cinco parellas na Serra dos Ancares, a pesar do que, de acordo coas típicas medidas proteccionistas da Xunta de Galicia, non hai muito se construiu unha estrada que penetra no corazón do enclave no que habitan.

Apontamos tamén a arcea (**Scolopax rusticola**), especie case extinta e que sabemos é masacrada por determinados grupos de caza(?), como por exemplo o de Ortigueira, ao igual que a lebre (**Lepus capensis**), tamén case desaparecida no noso país. Podemos engadir ademais outras vítimas dos cazadores: a aguaneta (**Gallinago gallinago**), o sisón (**Tetrax tetrax**), a avefria (**Vanellus vanellus**) e a charrela (**Perdix perdix**). Nobre deporte ese da caza!

A anduriña brava (**Riparia riparia**) acaba de perder gran cantidade de efectivos (unhas duasetas ou máis crias) pola agresión irresponsábel e inepta das obras da autoestrada Vigo-Tui. Está claro que os ineptos responsábeis do Meio Ambiente só serven para cobraren, e grazas que aínda serven para iso.

Cita-se tamén ao arao dos cons (**Uria aalge**), do que na Galiza temos unhas subespecie única. Sabe-se que fica unha parella nas illas Cies, parece que ultimamente se descubriu outra parella nas Ons e hai algun exemplar aillado nas Sisargas.

Endebén, lembramo-nos doutras importantes aves que non aparecen citadas neste libro, como, por exemplo, os sete cisnes (**Cygnus cygnus**) que foron avistados na Lagoa pequena de Xuño (perto da estrada de Ribeira a Porto do Son) este ano, despois de 25 de ausencia. Houbo tamén un exemplar localizado na Lagoa de Vixa que pronto foi asasinado. Como non podía ser menos, a estes novos sete cisnes os tópicos e típicos delincuentes comuns xa lles pasaron factura, liquidando a dous como mínimo.

Citamos, asimesmo, ao azor (**Accipiter gentilis**), que descende vertixinosamente encanto a número; os miñatos real e queimado (**Milvus milvus** e **Milvus migran**), xa mui raros; diversas rapiñas do xénero **Circus**; o rascón (**Rallus aquaticus**); o bilurico (xénero **Tringa**); o pernileiro (**Burchinus redicnemus**), localizado en Verin e arredores; a pomba brava (**Columbia livia**); o cuco papudo (**Clamatur glandarius**); o martiño peixeiro (**Alcedo atthis**); o peto formigueiro (**Jinx torquilla**), só avistado nos arredores de Santiago; o peto negro (**Dryocopus martius**); peto mediano (**Drendocopus medius**), observado nos Ancares; as tres especies de picanzos (xénero **Lanius**); diversos paxaros, como o treparriscos (**Trichodoma muraris**); algunhas especies de papuxas (xénero **Sylvia**). Non hai dúbida de que a lista de especies raras ou case desaparecidas de Galiza sería pouco menos que interminábel.

Como caso de rápida diminución dunha especie

temos á pega (**Pica pica**), que hai uns anos era unha das aves máis visíbeis (un córvido oportunista que colonizaba todos os ambientes) e hoxe só pode ver-se en escasísimo número; algúns ecoloxistas opinan que os desperdicios das granxas teñen boa culpa disto.

Podemos facer mención da observacións nos últimos tempos dunha águia peixeira (**Pandión haliaetus**) no Embalse de Cecebre, espazo que comeza a adquirir importancia ecolóxica, debido á desaparición doutras zonas húmidas, e recentemente protexido de forma provisional. Tamén se viu a águia calzada (**Hieratus pennatus**) no sueste de Lugo, e a espátula (**Platalea leucorodia**) no Grove.

Finalmente, dicer que apareceu no ano pasado unha nova especie de ave na Galiza; trata-se do pico de coral (**Astrilda astril**), traída polos portugueses á Península e que hoxe coloniza o Baixo Miño con máis de quíntos exemplares, sendo obxecto de preocupación por parte dos naturalistas, que saben que as novas especies introducidas polo home poden crear problemas ecolóxicos.

Mamíferos

Referindo-se aos mamíferos, o libro menciona 10 especies, das que 7 son depredadoras: o lobo (**Canis Lupus**), catro mustélidos, a xineta (**Genetta genetta**) e o gato bravo (**Felix silvestris**), o que indica que a etapa alimañeira non se superou na Galiza. Tamén cita ao corzo (**Capreolus capreolus**), do que o sr. Fraga é un experto matador, a lebre (**Lepus capensis**) e o leirón (**Glis glis**). En todas estas especies, así como temos visto tamén nas aves, a caza é unha das principais causas de exterminio.

As zonas onde subsisten estes mamíferos son, xeralmente, as serras. Por exemplo, no Courel fican lobos, porco-teixos (**Meles meles**), lontras (**Lutra lutra**), marmas (**Martes martes**), garduñas (**Martes foina**), leiróns, etc. e, talvez, o armiño (**Mustela arminea**).

Podemos facer casi a mesma lista para os Ancares, aínda que aquí o lobo xa practicamente desapareceu e hai moito corzo. Na Pena Trevinca e Invernadoiro tamén abundan estes mamíferos, ademais no Invernadoiro hai cervos (**Cervus elapus**) reintroducidos, ao igual que na Capelada, gamos, cos que se agarda repovoar zonas galegas e asturianas, e pronto se ambientará aquí o rebeco (**Rupicapra rupicapra**). Na Capelada, ademais do cervo, hai xinetas, escasas lontras e gatos monteses, e aparece o turón (**Putorios putorios**). As lontras aparecen, ademais dos lugares

xa mencionados, en ríos diversos, lagoas como a Frouxeira, Cospeito, etc., e en determinadas illas, como Ons, Sávora e Cies.

Encanto a especies de mamíferos xa extinguidas, temos o linxe (**Lynx pardina**), o último cazou-se en Pontevedra hai 50 anos; o melonciño (**Herpestes ich-**

menon), máis ben propio do Mediterráneo; o rebeco, a cabra montesa (**Capra hyrunus**) e os ursos (**Ursus arctus**), dos que algúns aínda pasan, ás veces, de Astúrias aos Ancares galegos.

Os cetáceos tamén presentan moitas especies desaparecidas, como focas (Fam. **Phocidae**), varios golfinhos (Fam. **Delphinidae**) e algun zifio. A Empresa Massó Hermanos é unha das responsábeis da matanza de baleas e cachalotes nas nosas costas.

Enfin, poderíamos seguir cunha lista de maior envergadura aínda, pero, como vemos, xa non fica moito, é dicer, case nada. ■■■■■

